

ELS DICCIONARIS MÈDICS COM EXPONENTS DE LA MEDICINA DEL SEU TEMPS. III: EL "DICTIONNAIRE UNIVERSEL DE LA MÉDECINE" DE ROBERT JAMES (1746).

Dídac Parellada

(Bibliotecari de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona).

PARAULES CLAU:

Diccionaris mèdics, Història de la Medicina, Progrés de la Medicina.

RESUM

En sis volums densos, de gran plenitud conceptual, Robert JAMES exposa un excel·lent "Discurs històric sobre els orígens i progressos de la Medicina", i estudia amb un criteri científic i modern l'estat de les ciències mèdiques del seu temps, des de l'anatomia i la cirurgia, fins la química, la botànica, la patologia i la terapèutica, segons la corresponent ordenació alfabètica, convertint-se en una mostra vàlida de gran interès i utilitat sobre el nivell dels coneixements mèdics existents a meitat del segle XVIII.

Després de comentar, en dos articles anteriorment publicats en aquesta mateixa "Revista de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona", el "Thesaurus" de Thomas BURNET (en la seva traducció francesa del 1691, tenint en compte que la edició original anglesa es publicà a l'any 1672), i després el "Lexicon Medicum" de Bartolomeo CASTELLO (en la seva edició de 1746, gairebé mig segle després de la primera, editada a Venècia l'any 1597), m'agrada manifestar que en llegir l'obra del doctor Robert JAMES, editada a París l'any 1746-1748 (molt poc després de la seva edició original anglesa), i traduïda per DIDEROT, EIDOUS i TOUSSAINT, i tècnicament comentada i adaptada pel doctor Julien BUS-SON, vaig sentir la satisfacció d'admirar una obra realment magnífica, que aplegava erudició i sentit comú, impregnada d'equanimitat i d'informació valuosa sobre la Medicina antiga i sobre la més moderna d'aquell moment, i amb una extensió molt àmplia, que omple sis volums de gran format (són volums de 41 centímetres, per 21).

SOBRE ELS PROPIETARIS DEL LLIBRE

Els sis volums d'aquest "Diccionari Universal" van ser ingressats a la nostra Biblioteca l'any 1951, el dia 4 de gener, però curiosament no hi consta el nom del donant (i escric la paraula "curiosament", perquè la manca del nom del donant és excepcional en el llibre d'ingressos de llibres; cosa que permetria sospitar, amb més o menys versemblança, que el donant no volia que el seu nom constés al registre; tanmateix, aquesta interpretació és una simple hipòtesi).

La única dada que hi ha, en començar el llibre, és una nota escrita a mà, en la qual s'hi pot llegir:

"Estos sis tomos en folio del Diccionari Universal me posa en mon Poder lo Dr. Joan Pages perque puga jo usar d'ells durant la mia vida".

(Hi ha una signatura difícilment llegible).

(Sense data).

De manera que la única cosa que sabem és que pertanyé al doctor Joan PAGÈS. Consultat el "Diccionari Biogràfic de Metges Catalans", de CALBET i de CORBELLÀ,

DICTIONNAIRE UNIVERSEL DE MEDECINE,

DE CHIRURGIE, || D'ANATOMIE,
DE CHYMIE, || DE PHARMACIE,
DE BOTANIQUE, || D'HISTOIRE NATURELLE, &c.

Précédé d'un Discours Historique sur l'origine & les progres de la Medecine.

Traduit de l'Anglois de M. JAMES,

Par Mⁿ DIDEROT, EIDOUS & TOUSSAINT.

Revu, corrigé & augmenté par M. JULIEN BUSSON, Docteur-Régent
de la Faculté de Medecine de Paris.

T O M E P R E M I E R .

A · PARIS, RUE SAINT JACQUES,

Chez } BRIASSON, à la Science & à l'Ange Gardien.
DAVID l'aîné, à la Plume d'Or.
DURAND, à Saint Landry & au Griffon.

M. DCC. XLVI.

AVEC APPROBATIONS ET PRIVILEGE DU ROI.

trobem a l'apèndix un "Joan PAGÈS i ESCALA: metge que exercí a Madrid, el primer terç del segle XIX", segons nota del doctor Josep M.ª MASSONS. Això es tot el que podem saber sobre els propietaris d'aquest diccionari.

CARACTERISTIQUES GENERALS

Dels diccionaris antics que jo conec, és el primer que ja té unes autèntiques característiques modernes, extenses i científiques.

Tal com indica ja el títol de l'obra, és un estudi universal de la Medicina, de la Cirurgia, de la Química, de la Botànica, de l'Anatomia, de la Farmàcia, de la Història Natural, de la Història de la Medicina, etc., amb informació exacta, i dotada de nombroses làmines molt pedagògiques, que són uns gravats molt bonics, esplèndids.

A més de tot aquest extraordinari material, hi trobem una colla de biografies mèdiques (sobretot al "Discurs històric sobre l'origen i els progressos de la Medicina", que ocupa 136 pàgines, en els quals ens ofereixen una idea clara sobre les diferents escoles mèdiques a través de la Història). Aquestes biografies ens donen una descripció de les seves personalitats, dades formatives, punts de vista teòrics, orientació terapèutica, etc, constituint una magnífica orientació en les principals fites de la medicina.

Hi ha molts articles que són verdaderes lliçons, encara actualment de gran utilitat per l'estudiós de la Història de la Medicina —i, d'una manera especial, per a moltes de les diverses especialitats mèdiques—.

Per això, abans de transcriure un cert nombre d'articles breus, tal com estan redactats en l'obra original, com a mostra explícita de la substància verídica del Diccionari, adjunto una llista dels capítols extensius —amb més de vint-i-cinc pàgines—, en els quals els interessats hi trobaran material important pel seu estudi.

LLISTA DELS 91 TEMES ESCRITS AMB NOTABLE EXTENSIO:

ABCÉS	HIDROPESIA
AIGUA	HIPOCONDRIA
AIRE	HISTÈRIA
ÂLCALI	ICTERICIA
ALCOHOL	INFANT
ALIMENTS	INFLAMACIÓ
AMPUTACIÓ	LEPRA
ANATOMIA	LITOTOMIA
ANTIMONI	LLET
APOPLEXIA	MALALTIA
AVORTAMENT	MEDICINA
BANYS	MENSTRUACIÓ
BÀLSAM	MERCURI
BILIS	MEL
BRAÇ	MUSCLE
BUBÓ	NARCÒTIC
CAP	NAS
CARCINOMA	NERVIS
CATÀRTIC	NITRE
CÀUSTIC	OLI
CEFALÀLGIA	OPI
CERVELL	ORELLA
CIRURGIA	OS
CÒLIC	PART
CONTUSIÓ	PASSIÓ ILIACA
CREMAIDFS	PEU
CRISI	PEDRA (o càlcul)
DENT	PÍNDOLA
DIARREA	QUINQUINA
DISPNEA	REMEIS
DOLOR	SAL
DISENTERIA	SANG
EPILEPSIA	SOMNÍFER
ESCORBUT	SOFRE
ESQUINÀNCIA	SUPURACIÓ
FEBRE	SUTURA
FERIDA	TINTURES
FLEBOTOMIA	TUMOR
FRACTURA	ULI
GANGRENA	VENDATGE
GONORREA	VENTRE
GOTA	VEROLA
HEMORRÀGIA	VI
HERBES	VÒMITS
HÈRNIA	ÚLCERES
HIDROFÒBIA	

Tots aquests capítols estan tractats amb una gran amplitud, i en el moment actual la major part d'ells aporten una visió històrica d'un gran interès en la redacció de qualsevol treball sobre la seva temàtica corresponent. Aquest és el motiu que els assenyalem d'una manera especial.

ELS ARTICLES DESENVOLUPATS AMB EXTENSIO MITJANA

Cal dir que són molts nombrosos els temes tractats amb una amplitud de varies pàgines, i amb suficient redactat per a donar una idea completa dels seus conceptes fonamentals, tant en l'aspecte teòric com en el pràctic.

No es pot fer un esquema que ens doni la fórmula general de la constitució de cada article. En primer lloc perquè la seva ordenació expositiva esdevé molt diferent segons que l'article sigui dedicat a un tema de botànica, p. exp., o a un tema de terapèutica, o de patologia mèdica —o de quirúrgica—, o d'Història Natural, de Química, etc.

Sempre, però, sol haver-hi una part introductòria històrica, més o menys extensa, que en el cas de la Medicina s'inicia amb els grans noms de la Medicina greco-romana i successiva, com HIPÒCRATES i GALÈ (que són esmentats d'una manera reiteradíssima), CELS, PLINI, ARETEU, CELI AURELIÀ, MARCEL de Sida, ORIBASIUS, JOAN Actuari, NICOLAU el Mirepse, PARACELLS, FERNEL, SENNERT, JOANNES Anglicus, BONET, DONATUS d'Altomari, WERHOLFIUS, FORESTUS, DOLAEUS, HORSTIUS, RIVERIUS, HOFFMANN, RAY, etc., donant, en cada cas, un perspectiva evolutiva de coneixements que considero té, a vegades, un interès indiscutible.

Tot seguit ofereixo una mostra dels temes breument tractats, que són els de poca importància extensiva, que no vol pas dir que, a vegades, siguin escassament interessants —com el lector podrà directament palesar en alguns dels mots que segueixen.

ELS TEMES TRACTATS AMB MOLTA BREVETAT

Com he fet en els dos articles anteriors, reproduïxo tan sols els articles breus, car la comprensiblement limitada extensió dels articles impossibilita el traspàs dels temes llargs.

AETLA: causa d'una malaltia. (d'ací deriva el mot "aetiologia").

AETIUS D'AMIDA: "Si algun alumne de Medicina em consultés sobre l'elecció de les seves lectures, l'aconsellaria llegir incessantment les obres d'AETIUS,... on trobarà remeis en abundància..." (PHOTIUS).

AFFECTIO: "Affectus", "Affection". Els grecs entenen aquest mot com alguna malaltia que afecta tot el cos, o alguna de les seves parts. Així, "affectio colica", és el còlic; "affectio melancholica", la melancolia. Hom expressa d'aquesta manera un gran nombre de malalties...

ALEXANDRI ANTIDOTUS AUREA: Antídot compost de 68 substàncies —que JAMES especifica íntegrament—, i que hom considerava un remei excel·lent per a totes les fluxions del cap, i també per l'asma, la pedra de la bufeta, malalties dels ronyons, matriu, febres, etc.

ALLODEMIA: acció de passar d'un país a un altre. HIPÒCRATES parla d'una certa febre acompanyada d'una espècie particular de deliri que afecta sovint els que estan de viatge —"in peregrinatione"—, passant d'un lloc a un altre.

ALLOESIS: alteració produïda en tot el cos per un règim favorable, o per remeis saludables, en virtut dels quals el pacient ha passat d'un estat malaltís a un estat de salut.

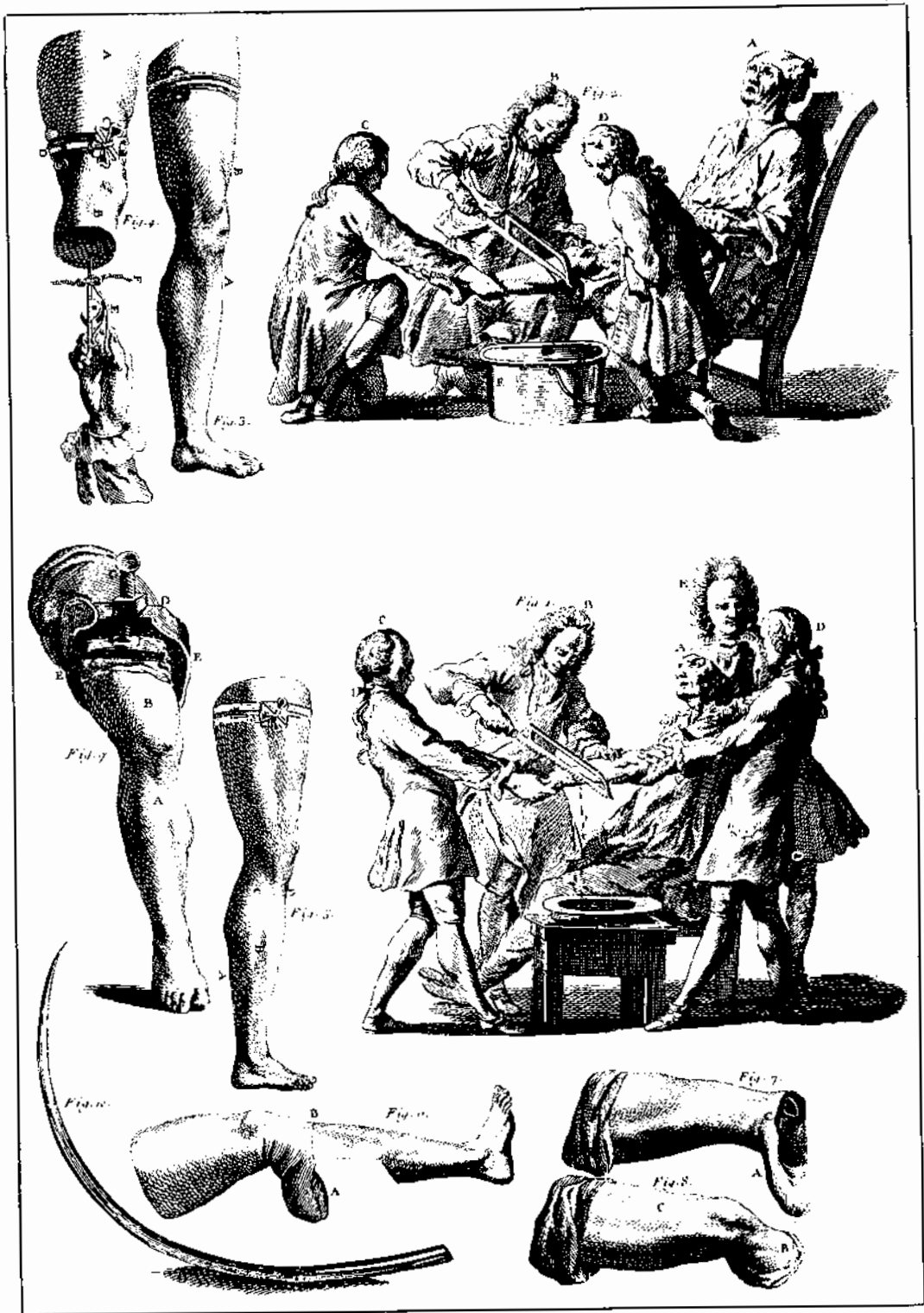
ALPHITEDON: es dona aquest nom a aquelles fractures en les quals l'os ha quedat trencat en fragments tan petits com l'Alphita (farina mediocrement fina).

ALTHEXIS: significa la curació d'una malaltia.

ALUCO: nom d'un ocell nocturn de rapinya, la sang del qual, dessecada i pulveritzada, diu que és bona per l'asma, i que el seu cervell és bo per a cicatritzar les ferides.

ALUM: HIPÒCRATES el fa servir per tractar les úlceres, i pels tumors dolorosos de les genives.

ALYCE: ansietat.

Amputació cama i braç.

AMBUSTA: cremades. Es recomana aplicar-hi un ou sencer, i així mateix s'esmenten molts altres remeis, p. ex. una barreja d'esperit de cucs de terra, d'esperit de vi rectificat, i de càmbora.

Com a curiositat s'esmenten diverses afeccions guarides després d'haver sofert cremades accidentals, com grans accessos de mal de cap, i edemes dolorosos de les extremitats inferiors.

AMENENOS: feblesa (HIPÒCRATES).

AMMOCHOSIA: bany de sorra, prop de la mar, al qual s'atribuïa la virtut de dessecar el cos, i era recomanat als malalts hidròpics.

AMPHISMILA: bisturí de doble tall.

AMULETA: explica JAMES que "la força de la imaginació pot suplir aquella que falta als remeis, i la impressió que aquesta força havia fet damunt els esperits es pot haver comunicat al cos i canviar l'estat dels seus òrgans..."

ANACATHARSIS: expectoració.

ANACATHARTICA: medicaments expectorants.

ANACOMIDE: acció de restablir les forces en les persones convalescents (HIPÒCRATES).

ANAPLISIS: restablir a la seva primitiva forma (HIPÒCRATES). Per exemple, la restauració d'un os fracturat, deixant-lo tal com era.

ANATRESIS: trepanació (GALÈ).

ANDRANATOM (o ANDROTOM): dissecció del cos humà.

ANIMI PATHEMATA: les passions de l'ànima.

ANOMPHALOS: sense llombrícol.

ANOSIA: absència de malaltia ("a", privatiu; i "nosos", malaltia).

ANTHROPOLOGIA: descripció de l'home.

ANTHROPOSOPHIA: coneixement de la naturalesa de l'home.

ANTIPTYCA: medicaments per a suprimir o disminuir la supuració.

ANTIQUI MORBI: malalties cròniques.

ANYPEUTHYNA: ("a", privatiu; "ipeutinos", culpable); amb aquest mot es designen els esdeveniments dels quals no es pot fer responsable al metge.

AOCHLESIA: "a", privatiu; i "ócléo", trastorn); nom que significa repòs, calma, tranquil·litat.

APAREGORETOS: ("a", privatiu; "paregoréo", alleujar); que no aporta cap alleuja-

ment.

PITES, "apites vinum": vi fet del suc de peres, que és astringent, agradable, i bo per aturar les diarrees excessives (DIOSCÒRIDES).

APOLLINARIS: "Hyoscyamus".

APOPHTORA: medicament avortiu.

APOTHRAUSIS: acció de treure l'estella d'un os.

APOTOS: ("a", privatiu; "póto", beguda); que no beu gens.

APOTYCHIA: desgràcia, infortuni.

ARCIÈ: per la major part dels metges antics, designava el primer període de la malaltia, el de la seva formació; el segon era el d'acreciment, o "anabasis"; el tercer, l'"acme", o darrer grau de l'acreciment; i el quart, el de "paracme", o declinament.

ASCOS: botella de cuir, plena de líquid calent, que es feia servir per a fomenar i escalfar una part malalta; HIPÒCRATES recomanava aplicar-ne al front per alleujar el mal de cap.

ASE: nàusea.

ASSIS: pols preparat amb cànem índic, que els egipcis prenien i que els deixava en una mena de borratxera que els hi durava una hora, i que els hi donava idees extremadament agradables. (haixix, haschisch).

ATHENIONIS CATAPOTIUM: nom d'una píldora que CELS recomanava contra la tos, composta de mirra, pebre, castoreum i opi.

ATIA: nom que es dóna a aquelles persones que a causa d'un defecte de les seves cames o dels seus peus, caminen sobre la punta del peu, i semblen més aviat tocar la terra que caminar, com li passava al poeta QUINTIUS, a qui anomenaven amb aquest motiu o renom.

CACOPATHIA: malaltia dolenta.

CACOTHYMIA: disposició viciosa de l'esperit.

CACOTROPHIA: mala nutrició (GALÈ).

CAPISTRUM: vendatge pel cap.

CAPUT PURGIA: medicaments que "purgen el cap", com p. ex. els estornutatoris (GALÈ).

CEREBARIA: pesantor al cap incòmoda i quelcom dolorosa.

CARMINANTIA o CARMINATIVA: remeis carminatius, sobre els quals JAMES recorda

que QUINCY deia que són remeis bons pels nervis, car dissipen els gasos que poden ocasionar malalties dels nervis. Esmenta la menta, la camamilla, l'absenta, l'escorça de taronja, el fonoll, etc.

CATHEDRA: anus (HIPÒCRATES).

CATHYPNIA: son profund.

CERNIBIUM: original (HIPÒCRATES).

CHYLON: fomentació copiosa a base d'oli i d'aigua (EROTION).

CLEISAGRA: gota a l'articulació esterno-clavicular (PARÉ).

CLEOFANT: metge antic que guaria la febre terciària, tirant una gran quantitat d'aigua freda damunt el cap del malalt, abans de l'accés, i donant-li vi tot seguit (CELS condemnava aquest mètode).

CNIDE: és el nom que DIOSCÒRIDES donava a l'ortiga.

CNIDOSIS: sensació de picantor semblant a aquella que ocasiona l'ortiga (mot molt emprat per HIPÒCRATES, que CELS tradueix per "pruriginem").

COENOLOGIA: consulta de metges.

COQ.: abreviació que es troba molt sovint en els llibres dels autors que han escrit sobre Medicina, que significa: "fer bullir".

DAUCUS: pastenaga. Havia estat recomanada en les malalties de l'úter, i en les afecions histèriques.

DECLINATIO: període evolutiu de la malaltia, en el qual es produeix una remissió dels símptomes.

DENTARIUS: Dentista, aquell qui arrenca les dents, o en guareix les seves malalties (similarmet a "Ocularius" –oculista–, o "Auricularius" –metge que tracta les malalties de les orelles–), segons GALÈ.

DIACINEMA: desllorigament lleuger dels ossos.

DIAMARGARITON: antídota a base de perles (NICOLAU el Mirepse).

DIAMNES: evacuació involuntària d'orina (JOANNES Anglicus).

DIAPHILACTICOS: profilàctic, preservatiu.

DYAPYEMA: abscess, supuració.

DINOS: vèrtigen.

DINICA: remeis contra el vèrtigen.

DISPENSATOR: farmacèutic.

DISPENSATORIUM: farmàcia.

DYSONEIROI: mals somnis.

DYSTHANATOS: agonia dolorosa, penosa,

ferent-se difícil el morir.

ECLYSIS: defalliment general i manca de forces. HIPÒCRATES ho descriu com a defalliment general amb pèrdua de la veu i de les forces.

ECTRAPELOGASTROS: que té un ventre desmesuradament gran, deforme.

ELATERION: remeis purgants, particularment els que actuen amb violència, com és el cogombre salvatge.

ENTHEASTICOS: segons PAU d'Ègina, és un home melancòlic, que creu estar inspirat, i capaç de preveure i predir l'avenir.

EPODE, o "Epodes": mètode de guarir les malalties, mitjançant encantaments.

EXONEIROSI: pol·lució nocturna.

FRIGIDARIUM: recipient que mantenia l'aigua freda en els banys dels antics –paral·lelament al "Caldarium", per l'aigua calenta, i al "Tepidarium", per la tèbia–.

GINSENG: planta de Tartària, a la qual s'atribueixen, entre d'altres propietats terapèutiques, la de resoldre l'esgotament produït pels treballs excessius, tant físics com mentals.

GYMNASTICA: és la part de la Medicina que ensenya el mètode per a conservar la salut per mitjà de l'exercici.

CÓLERA: passió que pot provocar nombrosos trastorns fisiopatològics: febres, alteracions digestives i circulatòries, insomni, alienació mental, convulsions..., i fins i tot la mort.

ISCHNOPHONIA: feblesa de la veu.

ISIS: deesa dels egipcis, que s'havia dedicat a la cura de les malalties, i se li atribuïa el fet d'indicar en somnis el tractament i remeis escaients a cada malalt.

JUVANTIA: mot que significa tot el que millora, alleuja o disminueix les molèsties de la malaltia –siguin remeis, aliments o d'altres influències que esdevinguin favorables i benèfiques.

MELAPHRODITOS: herba que AETIUS recomanava contra la picadura de l'escorçó; i afegeix JAMES: "però jo no sé quina planta és, i no conec cap autor de botànica que en faci esment". (Així la paraula es converteix en exemple de tants de noms conservats dels quals s'ha perdut el seu veritable significat i l'autèntica identificació).

MELISSA: entre d'altres indicacions, JA-

MES esmenta la Mania (RIVERIUS) i la Melancolia (SIMON PAULUS).

MEPHITIS: exhalació verinosa que s'alça de les mines, de la qual l'aire empestat penetra dins del cos a través de la respiració. (Es descriuen molts detalls de la "Grotta de Cani", a dues milles de Nàpols, prop del llac d'Agnano).

MNEMOCEPHALICUM BALSAMUM: (bàlsam que s'extreu de la destil·lació de les fulles de 39 plantes, que CARIFS, Duc de Borgonya, comprà a un metge anglès per deu-mil florins, i que es diu que té la propietat extraordinària de fer conservar a la memòria un record permanent de les coses passades, untant-se cada dia el nas i les orelles. JAMES enumera les 39 plantes esmentades).

OENI FUM: barreja d'oli i de vi.

OENOGALA: espècie de poció feta amb llet i vi (HIPÒCRATES).

OESTROMANIA: furor uteri.

OMAGRA: gota a l'articulació escàpulo-humeral.

OOGLA: barreja de llet i d'ous.

OPILATIO: espècie d'obstrucció.

OXOS: vinagre.

OXICRATUM: barreja de vinagre i d'aigua.

OXYMEL: barreja de vinagre i de mel.

OXYRRHODINON: barreja de vinagre i d'oli rosat.

OXYSACCHARUM: barreja de vinagre i de sucre.

PANACEA: ("pan", tot; "xos", remei) nom pompós que hom ha donat a diversos remeis, amb la pretensió d'una enorme virtut terapèutica.

PAREGORICUS: calmant, lenitiu...

PECHYAGRA: espècie de gota, situada al colze.

PERFRICTIO: fred o calfred extremat.

PHARMACOTA: remei en el qual hi entra algun verí.

PNIX: sufocació, particularment la que es presenta en certs fenòmens de la histèria.

SCHESIS: diàtesi.

SOPIENTIA: remeis que procuren el son, o que calmen els dolors.

SPHAERION: píndola.

SPLENIA: compresa.

STOLIDES: arrugues al front.

SUBDUCTIO ALVI: l'acció de purgar.

SUBSIDENTIA: el sediment de l'orina.

SYMPHONEUROS: nom que FORSTUS donava a la presència d'un tremolor violent en el curs de les febres agudes, acompanyat d'un afèbliment dels sentits.

SYNHELTISMUS: terme emprat en cirurgia per alguns autors, per aplegar en un sol mot les quatre operacions necessàries per a remetre escaientment una fractura, que són: l'extensió, la coadaptació, el posar bé l'os, i el vendatge.

TELUM: dard (i, per ampliació, sageta). JAMES remarca el fet que aquestes armes havien tingut una importància considerable en les èpoques pretèrites. Les ferides que provocaven, assolien un interès extraordinari, especialment concretat en la cirurgia de guerra. Per això estudia retrospectivament aquest gran problema, esmentat els dos grans procediments principals per arrencar aquestes armes: estirant-les pel mateix indret que havien entrat, o bé aprenant-les vers el punt que la punta del dard hauria travessat si hagués dut més empenya, fent-les sortir en la mateixa direcció que duia l'arma. I comenta, les sàvies i experimentades opinions que aconsellaven els antics, citant especialment els noms de DIOCLES i PAU D'EGINA.

TUBA: "trompeta", "corneta": instrument acústic, per a remeiar la duresa d'oïda.

TYRBE: trastorn o confusió mental que en els pacients quirúrgics feia correr el risc d'arrencar-se els vendatges i trasbalsar la cura, amb conseqüències sovint fatals.

VETERNUM: anasarca.

VETERNUS: letargus.

VIBEX: equimosi.

VOLSELLA: fòrceps.

VULNUS: ferida.

URAGION: "apex" o punta del cor.

UROCRITERIUM: judici que el metge es forma sobre les malalties, mitjançant la inspecció de l'orina.

YXIR: un bon remei.

ZINGITES o ZINGRITES: nom d'una pedra fabulosa que esmenta ALBERT el Gran, a la qual s'atribuïen propietats imaginàries, com p. ex. la capacitat d'aturar les hemorràgies, i de prevenir les alienacions mentals si es du penjada al coll, com amulet.

COMENTARI GENERAL SOBRE EL "DICIONARI UNIVERSAL DE LA MEDICINA" DE ROBERT JAMES

Com es comprèn, comentem la traducció francesa —la tècnicament arreglada per Julien BUSSON—. Aquesta traducció, que és esplèndida des d'un punt de vista literari, i des del de la claredat conceptual, cal esperar que ho sigui també en la fidelitat al text de JAMES (però com que no conec l'original, faig constar aquesta precisió).

Ja he manifestat, en començar el present article, la meua impressió satisfactòria sentida en llegir el diccionari de JAMES, l'obra del qual és admirable en tots aspectes. Per això he afirmat que és un estudi —modèlic, que consti— realitzat amb un criteri alhora científic i modern sobre l'estat de les ciències mèdiques del seu temps. I aquesta admiració s'incrementa pel fet d'ésser una obra personal de JAMES, cosa que demostra la seva saviesa enciclopèdica, car encloou temàtiques tan diferents com són la química, la botànica, la zoologia, l'anatomia, el conjunt diversíssim i multiplicat dels coneixements de la patologia mèdica i la quirúrgica, la terapèutica, la història de la medicina, i una llarga cua d'informacions múltiples i no fàcils de trobar.

Si tota obra és una síntesi de l'autor i del seu temps, entenem fàcilment que el present diccionari és el fruit d'una intel·ligència claríssima i una poderosa voluntat, desenvolupades en l'ambient mèdic de l'època de la Il·lustració. No oblidem que estem

en el període històric de la Medicina dels deixebles de BOERHAAVE, de CHEYNE i de BAGLIVI. Era l'hora dels Gerhard van SWIETEN, Joseph LIETAUD, William BATTIE, François BOISSIER de SAUVAGES, William CULLEN, Robert WHYTT i Leopold AUENBRUGGER. Ja es comença a flairar la necessitat de les especialitats dins de la Medicina. No tardaran a apareixer els diccionaris enciclopèdics concebuts com una organització de personalitats rellevants en el camp de la Medicina, que es distribuïen matèries i temes d'acord amb les seves preferències o sots les directrius dels qui tenen la responsabilitat de l'obra. De fet, suposarà la victòria de l'aplegament dels especialistes, o significa potser l'ocasió que crearà els especialistes. Tant se val. És l'expressió d'una nova manera de viure la Medicina, imposada per la gran amplitud de coneixements i de tècniques que resulten ja impossibles de dominar per una sola persona.

JAMES encara ha aconseguit el domini de tots els coneixements mèdics. La seva obra és la seva glòria —la glòria d'un savi enciclopèdic—.

Per això el seu diccionari posseeix una unitat de conjunt, amb una construcció proporcionada i homogènia. Però JAMES és el representant dels darrers metges enciclopèdics. Després vindran els grans diccionaris, esplèndids també, fets per grups de metges —metges especialistes, potser "avant la lettre"—. El progrés reclama nous mètodes. Visca el progrés.